

Mülkiyyət əleyhinə cinayətlərlə mübarizənin müasir problemləri

Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərlə mübarizə hər bir cəmiyyətdə olduğu kimi bizdə də hər zaman aktual olaraq qalmaqdadır. Müasir dövrdə bu növ cinayətlərin sürətlə yeni-yeni təzahür formaları və törədilmə üsulları yaranır. Ona görə də qanunvericilik, məhkəmə şərtləri və izahları ya bu sürətli dəyişmələrə çevik reaksiya verməli, ya da elə səviyyədə olmalıdır ki, cinayət təqibini həyata keçirən orqanlar cinayət törətmiş şəxsi məsuliyyətə cəlb edərkən çətinliklərlə üzləşməsinlər, cinayət törətmiş şəxslər məsuliyyətdən kənar qalmasın, cinayətkar qəsdə məruz qalmış şəxslərin pozulmuş hüquqları bərpa edilsin.

Təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, qüvvədə olan cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyində, o cümlədən digər qanunvericilik aktlarında olan bir çox boşluqlar və çatışmazlıqlar, hüquq tətbiqetmə təcrübəsindəki qeyri-müəyyənliklər, vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasına imkan verməmiş, Konstitusiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmə plenumlarının qərarları belə problemləri əsasən aradan qaldırmağa kömək etsə də, bəzi qərarlar əksinə yeni-yeni ziddiyyətlərin yaranmasına səbəb olmuşdur.

Hesab edirəm ki, qanunvericilik aktları ilə bağlı şərh və izah xarakterli məhkəmə qərarları qəbul edilərkən onların tətbiq edilməsi imkanları və digər əhəmiyyətli hallar nəzərə alınmalı, qərarlar normaların düzgün tətbiqinə, ziddiyyətlərin və çətinliklərin aradan qaldırılmasına, vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasına, qanunvericiliyin hüquq tətbiq edənlər tərəfindən eyni qaydada tətbiq edilməsinə nail olunmalı, hüquqi müəyyənlik prinsipi təmin edilməlidir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi Konstitusiyanın Preambulasında əksini tapan qanunun aliliyinin əsas elementlərindən biridir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi digər tələblərlə yanaşı, ən ümumi mənasında mövcud hüquqi vəziyyətə aid aydınlığı və müəyyənliyi nəzərdə tutur. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bir çox qərarlarında dəfələrlə istinad etdiyi hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsi üçün hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır. Bu, öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarını müdafiə edəcəyinə, hüquq tətbiqetmənin hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir. Bunun əksi, yəni hüquq normasının məzmununun qeyri-müəyyənliyi hüquq tətbiqetmədə məhdudiyətsiz mülahizə üçün imkan yaratmaqla, hər bir normativ hüquqi aktın əsasında dayanmalı olan qanunun aliliyi, qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik və ədalət prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Qanunverici tərəfindən Konstitusiyada təsbit olunmuş hər hansı hüququn həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi zamanı hüquqi müəyyənlik prinsipinin nəzərə alınmaması həmin hüququn

pozulması ilə nəticələnə bilər. Qanunun aydın və proqnozlaşdırıla bilən olması hüquqi dövlətin vacib təzahürələrindən biri olan qanunun ümumiliyini təmin etmək zərurəti ilə uzlaşmalıdır [1]. Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunun mətninin mütləq aydınlığı (qanunvericinin bütün mümkün ola biləcək həyati halları qanunda nəzərdə tutması) qeyri-realdır. Bu səbəbdən qanunda ümumi anlayışlardan istifadə edilməsi qaçılmazdır. “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Qanununun 64.9-cu maddəsinə əsasən, qanunda normaların həddindən artıq detallandırılması Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya ilə müəyyən edilmiş icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə müdaxiləyə gətirib çıxarmamalıdır[2]. Hüquqi normaların bəzən qaçılmaz olan natamamlığı və ya qeyri-müəyyənliyi isə məhz məhkəmə təcrübəsi vasitəsilə aradan qaldırılır.

Hüquq nəzəriyyəsində formalaşmış fikrə əsasən, hüququn təfsiri normanın mətninin mənasının aydınlaşdırılması və izahıdır. Hüquqi boşluq isə əksinə, hüquqi məsələni tənzimləyən normativ mətnin olmamasını və ya natamam olmasını nəzərdə tutur. Normativ akt konkret mübahisəli məsələnin həlli üçün nəzərdə tutulduqda, lakin nəticə etibarilə mətninin ikimənalılığı və ya qeyri-dəqiqliyinə görə deyil, natamamlığına görə bunu etmək qabiliyyətində olmadıqda boşluq yaranır. Beləliklə, baxmayaraq ki, hüquqi boşluğun müəyyən edilməsi yalnız hüquq normasının təfsir edilməsindən sonra mümkün olur, onun aradan qaldırılması hüquq normasının təfsiri prosesi çərçivəsində həyata keçirilmir. Hüquq tətbiqetmənin məzmununu, o cümlədən nəzərdə tutulan mənanı müəyyən etməklə həmin normanın qeyri-müəyyənliyini və ikimənalılığını aradan qaldırılmış olur. Boşluğun aradan qaldırılması zamanı isə hüquq tətbiqetmənin faktiki olaraq konkret hüquqi mübahisənin birdəfəlik həlli üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş meyarlara müvafiq davranış qaydası müəyyənləşdirir. Nəzərə alınmalıdır ki, hüquq tətbiqetməsi tərəfindən qanunvericilik normasının yanlış təfsir edilərək başqa qaydada tətbiq olunması hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxara bilər (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 74-cü maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39, 40 və 305.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 14 sentyabr tarixli Qərarı). Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmin Qərarla vurğulamışdır ki, cinayət hüquq normalarının dəqiqliyi, aydınlığı, birmənalılığının ümumhüquqi meyarları hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi prinsipindən irəli gəlir və bu meyarlar Cinayət Məcəlləsinin qanunçuluq prinsipinin təmin edilməsinə xidmət edir. Belə ki, hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi və qanunçuluq prinsiplərinin təmin edilməsi yalnız cinayət

hüquq normalarının bütün hüquq tətbiqindən orqanlar tərəfindən vahid anlaşılması və şərhli nəticəsində mümkündür. Əksinə, qanunçuluq prinsipi baxımından hüquq normalarının məzmununun qeyri-müəyyənliyi hüquq tətbiqetmə prosesində hədsiz mülahizələrə və özbaşınalığa gətirib çıxarmaqla bərabərlik, qanunun aliliyi prinsiplərini də pozmuş olar. Qeyd olunan prinsiplərə riayət olunması, bununla da cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən qarşıda duran vəzifələrin qanuna əsasən yerinə yetirilməsi cinayət mühakimə icraatının məqsədlərinə nail olunmasına xidmət etməklə, nəticədə hər kəsin hüquqlarının müdafiəsini də təmin etmiş olur. Hüquqtətbiqedicisi tərəfindən mübahisə doğurmayan qanunvericilik normasının yanlış təfsir edilərək başqa qaydada tətbiq olunması hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Cinayət mühakimə icraatında cinayət prosesini həyata keçirən orqanların hər bir prosesual hərəkətləri qanunvericilikdə dəqiq və birmənalı tənzimlənmişdir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi onu da tələb edir ki, bu orqanlar cinayət-prosesual qanunvericiliyindən kənar hərəkətlərə yol verməməli, cinayət təqibi zamanı qanunvericilikdə müəyyən olunmuş cinayət prosesi mərhələlərinin xüsusiyyətlərinə, ardıcılıqlarına, təyinatına, prosesual hədlərinə və s. dəqiq riayət etməlidirlər. Cinayət prosesinin hər bir mərhələsinin qarşısında duran vəzifələrin düzgün yerinə yetirilməsi nəticə etibarlı ilə cinayət mühakimə icraatının vəzifələrinin həyata keçirilməsinə xidmət etməklə, hər kəsin hüquqlarının müdafiəsinə təminat vermiş olur[3].

Xüsusi qeyd etməyi vacib hesab edirəm ki, qanunvericilik, məhkəmə şərh və izahlarında qeyd olunmuş bir sıra məsələlərlə bağlı hüquq tətbiqetmələr arasında müxtəlif baxışlar vardır. Fikrimizcə, aidiyyəti məsələlərlə bağlı Konstitusiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmənin plenum qərar layihələri hazırlanarkən hüquq tətbiq edənlərlə, xüsusən istintaq orqanları ilə müzakirə edilərək hüquq tətbiq edənlər tərəfindən verilən təkliflər və rəylər nəzərə alınmalıdır.

Elm ictimaiyyətinin və hüquq tətbiq edənlərin diqqətini mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər sahəsində qanunvericilikdə, istintaq və məhkəmə təcrübəsində mövcud olan aşağıdakı qeyri-müəyyənliklərə, problemlərə, nöqsanlara və çatışmazlıqlara cəlb etməklə onların həlli yolları ilə bağlı real təkliflər verməyi də zəruri hesab edirik.

1. Mülkiyyət əleyhinə cinayətlərlə mübarizənin aparılmasında əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin müstəsna önəmi vardır. Lakin bu sahədə bir sıra hüquqi və praktik problemlər vardır. Belə ki, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Qanununun 16.1-ci maddəsində “əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar bu qanuna müvafiq əldə edildikdə və Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər” [4] norması təsbit edilsə də, həmin

qanunda konkret olaraq cinayətin predmetinin, cinayətin izlərinin, əşyaların, sənədlərin, habelə gələcəkdə sübut əhəmiyyəti kəsb edə biləcək digər əşyaların “aşkar edilməsi”, “götürülməsi” anlayışları öz əksini tapmamış, yalnız “əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar” anlayışına istinad edilmiş, lakin əşyaların (materialların) aşkar edilib götürülməsinin prosedur qaydaları, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin gedişində yaxalanmış şəxsin əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektli tərəfindən üstünün yoxlanılaraq üzərindən cinayətin predmeti olan əşyanın götürülməsinin əməliyyat tədbiri kimi adı, aparılma qaydası, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin hansı sənədlərlə rəsmiləşdirilməsi, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların istintaq orqanına hansı qaydada təqdim edilməsi müəyyən edilməmişdir. Eyni zamanda CPM-in 137-ci maddəsində “əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun əldə olunduqda və bu Məcəllənin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər” [5] müddəası əksini tapsa da, həmin Məcəllədə də əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların təqdim edilməsi və yoxlanılmasının qaydası nəzərdə tutulmamışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 2011-ci il 4 mart tarixli 2 nömrəli qərarı Cinayət-Prosesual Məcəllə və “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununda olan bu və ya digər boşluqların aradan qaldırılması və həll yollarının müəyyənləşdirilməsi üçün qəbul edilsə də, əsl həqiqətdə bu boşluqları, qanunların tətbiqindəki çətinlikləri aradan qaldırmamış, yeni-yeni ziddiyyətlərin yaranmasına və səhv təcrübənin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır.

Ali Məhkəmə Plenumunun bu qərarı qəbul edildikdən sonra keçən 10 ildən artıq müddətdə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyəti məhdudlaşdırılmış, onlar nəinki narkotiklərlə bağlı cinayətləri, digər bütün cinayətləri, o cümlədən mülkiyyət əleyhinə olan cinayətləri törətmiş şəxslərin yaxalanması və cinayətin predmetinin təşkil edən əşyaların götürülməsi ilə bağlı keçirdikləri əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələrini rəsmiləşdirmək imkanından məhrum olmuşdur. Təcrübədə əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələri əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektləri tərəfindən deyil, qanunla nəzərdə tutulmadığı halda faktiki olaraq təhqiqatçı, bəzi hallarda isə müstəntiq tərəfindən rəsmiləşdirilir, cinayət-prosesual qanunvericiliyin tələblərinə zidd olaraq yaxalanmış şəxs şübhəli şəxs qismində tutulur, daha sonra onun üzərinə təhqiqatçı, bəzi hallarda isə müstəntiq tərəfindən vəkilin iştirakı ilə şəxsi axtarış keçirilir, təhqiqatçı, bəzi hallarda isə müstəntiq tərəfindən nəqliyyat vasitələrinə baxış, binalarda, o cümlədən yaşayış yerlərində, binalarda məhkəmə qə-

rarı əsasında axtarış keçirilir, cinayətin predmeti, o cümlədən oğurlanmış əşyalar aşkar edilərək götürülür. *Hesab edirəm ki, "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda və Cinayət-Prosessual Məcəlləsində əlavə və dəyişikliklər edilməklə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə bağlı zəruri məsələlər bu normativ hüquqi aktlarda birbaşa əksini tapmalı, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektləri əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrini özləri rəsmiləşdirməli, yaxalanmış şəxslərin üstünü yoxlamaqla, nəqliyyat vasitələrinə baxış keçirməklə, binalara, o cümlədən yaşayış yerlərinə, hasarlanmış tikinti obyektlərinə, qurğulara və torpaq sahələrinə daxil olma və baxış keçirməklə cinayətin predmeti olan əşyaları aşkar edib bu barədə protokol tərtib etməli, toplanmış materialı, götürülmüş əşyaları və yaxalanmış şəxsi təhqiqatçı və ya müstəntiqə təqdim etməlidir.*

2. Fikrimcə, cinayət qanunvericiliyində, xüsusən də mülkiyyət əleyhinə olan cinayətə məruz qalan şəxsi ifadə edərkən Azərbaycan dilində daha çox "kənar şəxs" mənasını verən "özgə" sözünün əvəzinə, daha geniş mənada başa düşülən, özü-özlüyündə məhdudlaşdırıcı xarakterli olmayan sadəcə "şəxs" sözündən və ya "digər şəxs" sözlərindən istifadə edilməlidir. "Şəxs" sözü qəsdə məruz qalan şəxsi daha düzgün, tam və uğurlu ifadə edə bilər. Bundan əlavə, bu növ cinayətlərdə "əmlak" sözünün işlədilməsi də bir sıra problemlərə gətirib çıxarmışdır. "Əmlak" sözünə mülki qanunvericilikdə anlayış verilməmiş, qüvvədə olan Mülki Məcəllədə yalnız "əşya hüququnun obyektləri" adlı 135.2-ci maddəsində uğursuz şəkildə "əmlak istənilən əşyaların və qeyri-maddi əmlak nemətlərinin toplusudur" kimi ifadə edilmişdir [6]. Həmin maddəyə əsasən bitkilər və heyvanlar əşya deyildir. Əşyalar daşınmaz və daşınar ola bilər. Torpaq sahələri, yer təki sahələri, ayrıca su obyektləri, meşələr, çoxillik əkmələr, binalar, qurğular və torpaqla möhkəm bağlı olan (ondan ayrılı bilməyən) digər əşyalar, yəni təyinatına tənəsübsüz zərər vurulmadan yerinin dəyişdirilməsi mümkün olmayan obyektlər daşınmaz əşyalardır. Torpaq sahəsi və torpaqla möhkəm bağlı olan (ondan ayrılı bilməyən) əşya vahid daşınmaz əşyadır və vahid mülkiyyət obyektidir. Başqa şəxslərə verilə bilən və ya sahibinə maddi fayda və ya başqa şəxslərdən nəyi isə tələb etmək hüququ vermək üçün nəzərdə tutulan tələblər və hüquqlar qeyri-maddi əmlak nemətləridir. Göründüyü kimi mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərdə qəsdin yönəldiyi predmetləri "əmlak" sözü ilə ifadə etmək kifayət qədər qüsurudur. İstənilən əşyanın oğurlanmasından və ya başqa şəxslərə verilə bilən və ya sahibinə maddi fayda və ya başqa şəxslərdən nəyi isə tələb etmək hüququ vermək üçün nəzərdə tutulan tələblər və hüquqlar hesab edilən qeyri-maddi əmlak nemətlərinin oğurlanmasından, soyğunçuluğa və ya quldurluğa məruz qalmasından necə danışmaq olar? Bundan əlavə, Mülki Məcəllənin sözü gedən maddəsində "çox illik əkmələr" əşya hesab edilmişdir. Belə olan halda "çoxillik olmayan əkmələr"

oğurlandıqda məsələ necə tənzimlənməlidir? Əşya hesab edilən heyvanlar, bitkilər, balıq və su bioresursları ilə bağlı məsələdə də fərqli vəziyyət yaranır: Faktiki xalqa, dövlətə məxsus olan balıq və digər su bioresurslarının, vəhşi heyvanların və ağacların (çöl ağacları, meşə fondu) gizli talanması baş verdikdə balıq və digər su bioresurslarına münasibətdə qanunsuz tutma (CM-in 256-cı maddəsi), heyvanlara münasibətdə qanunsuz ov etmə (CM-in 258-ci maddəsi), bitkilərə münasibətdə isə qanunsuz ağacəkəmə (CM-in 259-cu maddəsi) kimi ekoloji cinayətlər fəslində kriminallaşdırılmışdır. Təsadüfi deyildir ki, CM-in 259.1-ci maddəsində "kəsilməsi" sözündən sonra mötərizə içində talama cinayətlərinə xarakterik olan "götürülmə" sözü qeyd edilmişdir. Bundan əlavə torpaq sahəsindən torpaq, qum, çınqıl və sair qazılıb aparılması Cinayət Məcəlləsinin 255-ci (yerin təkinin qorunması və istifadəsi qaydalarını pozma) maddəsi ilə tövsif edilir. Lakin, bu cinayət də mahiyyətcə gizli talamadır. Deməli, qanunvericiliyə əsasən hər bir əmlakın talanması CM-in 177-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilməz. *Fikrimcə, mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərdə, xüsusən də oğurluq, soyğunçuluq və quldurluqda konkret olaraq nələrin bu cinayətkar qəsdlərə məruz qala biləcəyi ya qanunvericilikdə dəqiq müəyyən edilməli, ya da Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumu tərəfindən şərh edilməlidir.*

3. "Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Ali Məhkəmə Plenumunun 03.03.2005-ci il tarixli Qərarı bu sahədə tövsiflə bağlı bir çox məsələləri həll etsə də, bəzi anlaşılmazlıqlara və birmənalı olmayan baxışlara da səbəb olmuşdur. Belə ki, qərarın 13-cü bəndində qeyd edilmişdir ki, "Əgər təqsirkar yaşına, anlaşıq olmasına və ya başqa hallara görə cinayət məsuliyyətinə alına bilməyən digər şəxslərdən istifadə etməklə oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayətləri törətmişsə onun əməli (bilavasitə icraçı tərəfindən törədilən cinayət kimi CM-in müvafiq maddələrində ağırlaşdırıcı tövsifedici əlamətlər olmadıqda) müvafiq olaraq CM-in 177.1, 180.1 və ya 181.1-ci maddələri ilə tövsif edilməlidir. Hökm çıxararkən məhkəmə CM-in 34-cü maddəsində göstərilən əsaslar olduqda CM-in 61.1.3 və 61.1.5-ci maddələrinə istinad etməklə cinayətin bir qrup şəxsin tərkibində törədilməsi halını cəzanı ağırlaşdırıcı hal kimi tanımağa haqlıdır. Cinayət Məcəlləsinin 177.1, 180.1, 181.1-ci maddələri cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan şəxslərdən istifadə etməklə əməlin törədilməsini cinayət tərkibinin əlaməti olaraq nəzərdə tutmadığından həmin hal Cinayət Məcəlləsinin 61.1.5-ci maddəsinə əsasən bu cinayətlərə görə cəza təyin edilərkən cəzanı ağırlaşdırıcı hal qismində nəzərə alınır. Eynilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməyən psixi pozuntudan əziyyət çəkən şəxsin cinayətin törədilməsinə cəlb edilməsi CM-in 61.1.5-ci maddəsinə istinad edilməklə cəzanı ağırlaşdırıcı hal qismində nəzərə alınmalıdır" [7]. Fikrimizcə bu mövqe qanuni

və həm də kifayət qədər ədalətli deyildir. Təsadüfi deyildir ki, Cinayət Məcəlləsinin 31-ci maddəsində iştirakçılıq “iki və ya daha çox şəxsin qəsdən cinayət törətməkdə qəsdən birgə iştirakı”, 34.2-ci maddəsində isə qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədilmiş cinayət “qabaqcadan razılışmaqla iki və ya daha çox şəxsin birgə iştirakı ilə törədilən cinayət” kimi müəyyən edilmişdir[8]. *Ona görə də, qeyd olunan halda şəxsin əməlinin qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədilən cinayət kimi tövsif edilməsi daha düzgün və ədalətli yanaşma olardı.* Çünki, təqsirkar yaşına, anlaşıq olmasına və ya başqa hallara görə cinayət məsuliyyətinə alına bilməyən digər şəxslərdən istifadə etməklə həmin şəxslə cinayət əlaqəsinə girərək onunla birgə ictimai təhlükəli əməl törətdiyini dərk etmiş, onun ictimai təhlükəli nəticələrini qabaqcadan görmüş, bunları arzu etmiş və cinayətin törədilməsi ilə bağlı üzərinə düşən funksiyaları icra etmişdirsə, bu şəxsin əməlinin düzgün tövsifinə faktiki olaraq qabaqcadan əlbir olan bir qrupun digər üzvünün yaşı, anlaşıq olması və ya başqa hallara görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasının mümkünsüzlüyü təsir etməməlidir.

4. “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmə Plenumunun 03.03.2005-ci il tarixli Qərarının 18-ci bəndinin sonuncu abzasında qeyd edilmişdir ki, “Əgər şəxs Cinayət Məcəlləsinin müvafiq olaraq, 177.2.1, 177.2.2, 177.2.3, 177.2.4, 177.3.1, 177.3.2, 177.4 və ya 180.2.1, 180.2.2, 180.2.3, 180.2.4, 180.2.5, 180.3.1, 180.3.2, 180.4 yaxud da 181.2.1, 181.2.2, 181.2.3, 181.2.4, 181.2.5, 181.3.1, 181.3.2, 181.4-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin real məcmusunu yaratmayan, ağırlaşdırıcı hallarda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayəti törətmişsə, o zaman onun əməli CM-in daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi ilə tövsif edilməli, hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində isə bütün tövsifedici əlamətlər sadalanmalıdır” [7]. Buradan belə nəticə çıxır ki, şəxs qeyd olunan maddələrlə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin real məcmusunu yaradan ağırlaşdırıcı hallarda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayəti törətmişsə, o zaman onun əməli CM-in daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi ilə deyil, törətdiyi hər bir cinayətə müvafiq olan maddələrlə tövsif edilməlidir. Məsələn, “A” müəyyən bir tarixdə qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin tərkibində sadə oğurluq cinayəti, bir neçə gün sonra tək halda yaşayış sahəsinə qanunsuz daxil olmaqla oğurluq cinayəti və bir müddət sonra külli miqdarda ziyan vurmaqla oğurluq cinayəti törətdiyi halda onun əməlləri cinayətlərin real məcmusunu təşkil etdiyindən CM-in 177.2.1, 177.2.2, 177.2.3 və 177.3.2-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməlidir. Lakin, istintaq və məhkəmə təcrübəsi səhv istiqamətlənərək belə cinayətlərin (o cümlədən dələduzluq və digər) real məcmusu yarandığı hallarda da təəssüf ki, şəxsin əməlləri CM-in daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi (məsələn, 177.3.2-ci) ilə tövsif edilir, işlərə baxan məhkəmələr tərəfindən də belə qəbul edilərək hökm çıxarırlar

və ya hökmlər qüvvədə saxlanılır. *Yaranmış bu səhv təcrübənin dəyişdirilməsi üçün təklif edirəm ki, Ali Məhkəmə Plenumunun müvafiq qərarının 18-ci bəndinin sonuncu abzasından sonra cinayətlərin real məcmusu hallında əməllərin düzgün tövsifini müəyyən edən aşağıdakı cümlə əlavə edilməlidir:* “Şəxs qeyd olunan maddələrlə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin real məcmusunu yaradan ağırlaşdırıcı hallarda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri törətmişsə, o zaman onun əməlləri Cinayət Məcəlləsinin daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi ilə deyil, törətdiyi hər bir cinayətə müvafiq olan maddələrlə tövsif edilməlidir”. Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumu tərəfindən “Hədə-qorxu ilə tələb etmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 25 dekabr 1998-ci il tarixli qərarında 30 aprel 2021-ci il tarixli qərarla edilmiş dəyişiklikdə cinayətlərin real məcmusuna münasibət bizim mövqeyimizə uyğundur və həm də daha aydın şəkildə ifadə edilmişdir. Belə ki, həmin qərarın 2-ci bəndinin sonuncu abzasında “Bununla belə, hədə-qorxu ilə tələb etmə bilavasitə zərər çəkmiş şəxsin əmlakının ələ keçirilməsi ilə müşayiət olunmaqla cinayətlərin real məcmusunu yaratdığı hallarda zorun xarakterindən asılı olaraq bu hərəkətlər hədə-qorxu ilə tələb etmə ilə yanaşı həm də soyğunçuluq və ya quldurluq kimi tövsif edilməlidir”, 7-ci bəndinin sonuncu abzasında isə “Təkrarlığı yaradan cinayətlərdən bəziləri CM-in 182.2-ci maddəsində göstərilən, bəziləri isə 182.3 və yaxud 182.4-cü maddələrində göstərilən tövsifedici əlamətlərə malik olduqda, hər bir əməl ayrıca – onu xarakterizə edən əlamətlərə görə, yəni CM-in 182.2-ci maddəsində göstərilən cinayətlə (məsələn, zor tətbiq etmə ilə törədilən hədə-qorxu ilə tələb etmə ilə) CM-in 182.3 və yaxud 182.4-cü maddələrində göstərilən cinayətlərin real məcmusu kimi tövsif olunmalı və təqsirkara cəza cinayətlərin məcmusu qaydasında təyin olunmalıdır”[9]. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 25 yanvar 2021-ci il tarixli qərarında da cinayətlərin real məcmusu halında hər bir cinayət əməlinin Cinayət Məcəlləsinin fərqli maddələrinin təsiri altına düşməsi qeyd edilmişdir” [11].

5. “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmə Plenumunun 03.03.2005-ci il tarixli Qərarının 19-cü bəndinin sonuncu abzasında qeyd edilmişdir ki, avtomobil və digər nəqliyyat vasitəsinin kabinəsi, oturmaq salonu saxlanc yerlərinə aid olmadığından oradan hər hansı əşyanın gizlin götürülməsi saxlanc yerlərinə daxil olma kimi qiymətləndirilə bilməz [7]. Lakin, qərarında bu əsaslandırılmamışdır. Fikrimcə, nəqliyyat vasitələrinin (ictimai nəqliyyat vasitələri təyinatına uyğun istifadə edildiyi hallar istisna olunmaqla), o cümlədən, onların karvan tipli və ya digər kildidlənmiş halda olan qoşqularının içərisindən oğurluğun ağırlaşdırıcı hal hesab edilməməsi doğru deyildir. Belə ki, nəqliyyat

vasitələri mahiyyətə saxlanc yerləri tiplidir, onların kilidlənən qapıları vardır, bir çox hallarda xüsusi mühafizə siqnalları ilə təchiz olunmuşdur. Nəqliyyat vasitələrinə və onların qoşqularına bu cürə maneələri dəf etmədən sahibinin (və ya qanuni istifadəçisinin) icazəsi olmadan kənar şəxsin daxil olması mümkün deyildir. *Hesab edirəm ki, yaranmış problemin aradan qaldırılması üçün Ali Məhkəmə Plenumun məlum qərarında bu cür cinayət əməllərini Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-cü maddəsi ilə tövsif edilməsinə imkan verən dəyişiklik edilməli, əlavə də, Cinayət Məcəlləsində əlavə və dəyişiklik edilməklə 177.2.3-cü maddədə “başqa saxlanc yerlərinə” sözlərindən sonra “o cümlədən, nəqliyyat vasitələrindən və onların qoşqularından” sözləri yazılmalı, ya da ayrıca tövsifedici əlamət kimi 177.2.3-3-cü maddə nəzərdə tutulmalıdır.*

6. “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmə Plenumunun 03.03.2005-ci il tarixli Qərarının 22-ci bəndinin 1-ci abzasında qeyd edilmişdir ki, “Şəxs, oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayəti törədərkən, qapıları, qıfılları, gözlükləri və s. qırmaqla, sındırmaqla yaşayış sahəsinə, habelə binaya və ya başqa saxlanc yerlərinə daxil olursa, o zaman əməl, müvafiq olaraq, CM-in 177.2.3, 180.2.3 və ya 181.2.3-cü maddəsi ilə tövsif edilməli, əməlin əlavə olaraq CM-in 186-cı maddəsi ilə də tövsif edilməsinə ehtiyac qalmır. Belə ki, bu halda zərərçəkmişin qeyd edilən əmlakının qəsdən məhv edilməsi ağırlaşdırıcı halda talama cinayətinin törədilməsi üsuludur. Oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayətləri törədilərkən, talamanın predmeti olmayan zərərçəkmişin əmlakı (məsələn, mebel, məişət texnikası və digər şeylər) qəsdən məhv edilərsə və ya zədələnersə, bu zaman əməl, buna əsaslar olarsa, əlavə olaraq CM-in 186-cı maddəsi ilə də tövsif edilməlidir” [7]. Qərarda ifadə edilmiş bu mövqe ilə razılaşmaq olmaz. Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə cinayətinin yalnız birbaşa qəsdlə törədilməsi kimi bir mövqe doğru deyildir. Talama məqsədilə yaşayış sahəsinə, binaya və ya başqa saxlanc yerinə qanunsuz daxil olmaq üçün qapını, pəncərəni, divarı, damı müxtəlif üsullarla kəsib, qırıb, sındırıb, dağıdıb, uçurub zədələdikdə və ya məhv etdikdə, bundan əlavə, saxlanc yerlərinə daxil olduqdan sonra pulu və ya digər əşyanı götürmək üçün saxlandığı seyfi, şkafi, yeşiyi və ya başqa bu tipli yeri zədələyən və ya yarasız hala salan, bununla da əmlakın sahibinə faktiki olaraq dolay qəsdlə ziyan vuran şəxsin əməlinin yalnız oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayəti ilə əhatə olunması düzgün hüquqi və ədalətli yanaşma deyildir. Bununla yalnız o halda razılaşmaq olar ki, əmlakın məhv edilməsi və ya zədələnməsi zamanı (dəymiş ziyanın məbləğindən asılı olmayaraq) ziyan oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq nəticəsində talanmış əmlakın dəyəri (və ya pulun məbləğinə) ilə birlikdə ittihama daxil edilsin və ümumi məbləğ əməlin oğurluq, o cümlədən ağırlaşdırıcı hallarda xeyli, külli

və ya xüsusilə külli miqdarda ziyan vurmaqla oğurluq (və ya soyğunçuluq, yaxud quldurluq) kimi tövsif edilməsinə birbaşa təsir göstərsin. Lakin, Cinayət Məcəlləsinin 177.1 və 180.1-ci maddələri, xüsusən 181.2.4, 181.3.2 və 181.4-cü maddələri buna imkan vermir. Çünki, cinayət qanununda oğurluq əmlakı gizli talama, soyğunçuluq isə açıq talamadır, tövsifedici əlamətləri isə bu əməllərin xeyli, külli və ya xüsusilə külli miqdarda ziyan vurmaqla törədilməsi kimi, quldurluq əmlakı ələ keçirmək üçün basqın, ağırlaşdırıcı halları isə xeyli, külli və ya xüsusilə külli miqdarda əmlak əldə etmək məqsədi ilə törədilməsi kimi nəzərdə tutulmuşdur. *Qeyd olunanları ümumiləşdirərək hesab edirəm ki, talamanın predmeti olan əmlakın qəsdən məhv edilməsi və ya zədələnməsi halında da dəymiş ziyanın məbləği xeyli və ya külli miqdar təşkil etdikdə şəxsin əməli həm də CM-in müvafiq olaraq 186.1 və ya 186.2.1-ci maddəsi ilə tövsif edilməli, şəxs cinayətlərinin məcmusu üzrə məsuliyyətə cəlb edilməlidir.*

İstifadə olunmuş mənbələrin siyahısı:

1. <https://constcourt.gov.az/az/decision/1246>
2. <https://e-qanun.az/framework/21300>
3. <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1242>
4. <https://e-qanun.az/framework/2938>
5. <https://e-qanun.az/framework/46950>
6. <https://e-qanun.az/framework/46944>
7. <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/551/plenum-id-26.pdf>
8. <https://e-qanun.az/framework/46947>
9. <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/570/plenum-id-45.pdf>
10. <https://constcourt.gov.az/az/decision/1199>
11. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>
12. <https://e-qanun.az/framework/91>
13. https://continent-online.com/Document/?doc_id=31575252#pos=203;-60
14. <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/530/plenum-id-7.pdf>
15. <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1303>
16. <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/316/plenum-id-89.pdf>
17. <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1320>
18. <https://constitutions.ru/?p=24969>
19. <https://constitutions.ru/?p=25017>
20. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=254>
21. <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1103>
22. <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/547/plenum-id-23.pdf>

Yasin Mikayılı
Daxili İşlər Nazirliyi, Bakı Şəhər
Baş Polis İdarəsinin İstintaq və Təhqiqat
İdarəsinin rəis müavini, polis polkovniki